

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และ ความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (research and development) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูล พื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสร้างหลักสูตรโดยการนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และการศึกษาความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนา หลักสูตรฝึกอบรมจากผู้ที่เกี่ยวข้องได้แก่ ศึกษาในเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุทัยธานี เขต 2 ผู้อำนวยการโรงเรียนทุ่งโพวิทยา และผู้อำนวยการโรงเรียนหนองฉางวิทยา ครูผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนทุ่งโพวิทยา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนทุ่งโพวิทยา และนักเรียน นำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรฉบับร่าง แนวการจัดการเรียนรู้ และแผนการจัดกิจกรรมฝึกอบรม และให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข และนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียน ทุ่งโพวิทยา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบทดสอบวัดการให้เหตุผลเชิงคุณธรรม จริยธรรม และ แบบสอบถามความพึงพอใจ ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือและดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ทุกขั้นตอน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติ ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (means) ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (standard deviation) ค่า t - test แบบ dependent และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยที่ได้นำเสนอปรากฏผลการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากการสอบถามนักเรียนและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความต้องการ ให้มีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบขึ้น เนื่องจากโรงเรียนมีสิ่งแวดล้อมที่มีความพร้อมต่อการทำหน้าที่โดยตรงในการหล่อหลอม กล่อมเกลา และปลูกฝังพัฒนาเด็กและเยาวชนและประชาชนในชาติ เนื้อหาที่ต้องการให้พัฒนา ในเรื่อง ระเบียบวินัย เกี่ยวกับกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับที่โรงเรียนกำหนดขึ้น เพื่อเป็นหลักปฏิบัติใน การควบคุม และส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กให้ปฏิบัติตาม เพื่อความสงบสุขของโรงเรียน และ เพื่อพัฒนานิสัยที่ดีงามให้เกิดขึ้นและติดตัวเด็กต่อไป เช่น การแต่งเครื่องแบบอย่างถูกต้อง

ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่ทะเลาะวิวาทหรือมีส่วนร่วมในการทะเลาะวิวาทจนแตกความสามัคคี การเข้าคิวก่อน-หลัง การทิ้งขยะให้ลงถัง และตรงต่อเวลา เป็นต้น และเรื่องความรับผิดชอบ ให้ความสำคัญรับผิดชอบที่ตนเองได้กระทำลงไป เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ ใฝ่ใจได้ สามารถทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมีความพากเพียรพยายาม และความละเอียดรอบคอบ รวมทั้งรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

2. ผลการพัฒนาหลักสูตร พบว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ฉบับร่าง) ประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย คุณสมบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ขอบข่ายของเนื้อหา ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม กระบวนการและวิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม การวัดผล และประเมินผล และแผนการจัดกิจกรรมฝึกอบรม จำนวน 20 แผน ส่วนการประเมินหลักสูตร ฉบับร่าง พบว่า หลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่างมีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 และมีความสอดคล้องและเหมาะสม

3. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กับนักเรียนโรงเรียนทุ่งโพวิทยา อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 30 คน ดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกอบรม ตามแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม 20 แผน การสังเกตพฤติกรรมในการเรียนของนักเรียน พบว่า นักเรียนให้ความสนใจในกิจกรรมและมีความตั้งใจปฏิบัติกิจกรรมการเรียน และมีความสุขในการเรียน

4. ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร พบว่า นักเรียนมีคะแนนการให้เหตุผลเชิงคุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ หลังฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนมีพฤติกรรมด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ หลังการฝึกอบรมสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.37$, S.D. = 0.63) การปรับปรุงหลักสูตร โดยเวลาให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหา ซึ่งในแผนการจัดกิจกรรมฝึกอบรมที่ 3 เวลาที่มีคุณค่า ใช้เวลาเพิ่มขึ้นจาก 1 ชั่วโมง เพิ่มเป็น 1 ชั่วโมง 30 นาที

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยมีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งประกอบด้วย เอกสารแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่มีความต้องการให้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม คุณธรรม จริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ ขึ้นเพราะโรงเรียนมีสิ่งแวดล้อมที่มีความพร้อมต่อการทำหน้าที่โดยตรงในการหล่อหลอม กล่อมเกลา และปลูกฝังพัฒนาเด็กและเยาวชนและประชาชนในชาติ เนื้อหาที่ต้องการให้พัฒนาในเรื่อง ระเบียบวินัยเกี่ยวกับกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับที่โรงเรียนกำหนดขึ้น เพื่อเป็นหลักปฏิบัติในการควบคุม และส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กให้ปฏิบัติตาม เพื่อความสงบสุขของโรงเรียน และเพื่อพัฒนานิสัยที่ดีงามให้เกิดขึ้นและติดตัวเด็กต่อไป เช่น การแต่งเครื่องแบบอย่างถูกต้อง ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่ทะเลาะวิวาทหรือมีส่วนร่วมในการทะเลาะวิวาทจนแตกความสามัคคี การเข้าคิวก่อน-หลัง การทิ้งขยะให้ลงถัง และตรงต่อเวลา เป็นต้น และเรื่องความรับผิดชอบ ให้นั้นความรับผิดชอบที่ตนเองได้กระทำลงไป เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ ไว้วางใจได้สามารถทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมีความพากเพียรพยายาม และความละเอียดรอบคอบ รวมทั้งรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ในเรื่องแนวทางการจัดกิจกรรมฝึกอบรมและการวัดและประเมินผล ต้องการให้จัดกิจกรรมของหลักสูตรฝึกอบรมในลักษณะเข้าค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรม อบรมเด็กให้รู้จักคุณค่าและความหมายของคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้และเข้าใจ และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเอง ส่วนด้านวิทยากรให้เชิญพระสงฆ์ที่หน้าที่สอนพระเณรในโรงเรียนสงฆ์มาช่วยอบรมนักเรียน ลักษณะรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรเป็นเทคนิคการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยใช้วิธีการบรรยาย อภิปราย/ซักถาม ยกกรณีตัวอย่าง การระดมสมองหรืออภิปรายกลุ่ม การใช้เกม การแสดงบทบาทสมมุติ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาสิริชัย เสรีไตรรัตน์ (2549, หน้า 148) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรม ค่ายคุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่า องค์กรต่างๆ ชุมชน สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนาร่วมกันจัดการศึกษา โดยการพัฒนาหลักสูตร จัดการเรียนรู้ในชุมชนของตนในขอบข่ายที่สอดคล้องกับบริบทในชุมชนท้องถิ่น และจุดเน้นของหลักสูตรฝึกอบรมมุ่งให้การศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียน รวมทั้งส่งเสริมสถาบันพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของประเทศชาติ ส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความต้องการในการพัฒนาหลักสูตร โดยมีเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับบริบท นำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ ผู้เรียนเกิดความรู้คู่คุณธรรมจริยธรรม และส่งเสริมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดี และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยรูปแบบการฝึกอบรมเน้นให้ความรู้พร้อมกับฝึกปฏิบัติจริง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระสมาน ลีลาศ (2552, หน้า 115) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่า เป้าหมายของหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม คือการส่งเสริมให้เยาวชนยึดมั่นในศีลธรรม การกระทำความดี และค่านิยมที่ดีงาม ส่วนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความเห็นถึงความสำคัญของการฝึกอบรม คุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ โดยเฉพาะเด็กนักเรียนที่เป็นเยาวชน โดยเทคนิค การฝึกอบรมใช้กรณีตัวอย่าง วิเคราะห์และอภิปราย

2. ผลการพัฒนาหลักสูตร พบว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบต่อค่านิยมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ฉบับร่าง) ประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย คุณสมบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ขอบข่ายของเนื้อหา ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม กระบวนการและวิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม การวัดผลและประเมินผล และแผนการจัดกิจกรรมฝึกอบรม จำนวน 20 แผน ส่วนการประเมินหลักสูตรฉบับร่าง พบว่า หลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่างมีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 และมีความสอดคล้องและเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ช่าง บัณฑิต (2542, หน้า 8) ที่ได้กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรได้แก่ เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา จุดหมายของหลักสูตร รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร จุดประสงค์ของวิชา เนื้อหา จุดประสงค์ของการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การเรียน การสอน การประเมินผล และวัสดุหลักสูตรและสื่อสารการเรียนการสอน และสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ สิริลักษณ์ ยืนยง (2552, หน้า 129) ได้พัฒนาหลักสูตรการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ผลการพัฒนาหลักสูตรการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 ประกอบด้วย หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง คำอธิบายรายวิชา ขอบข่ายเนื้อหา เวลาเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล แผนการจัด การเรียนรู้ ผู้เชี่ยวชาญประเมินผลหลักสูตร พบว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องและเหมาะสม

3. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และ ความรับผิดชอบต่อค่านิยมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กับนักเรียนโรงเรียนทุ่งโพธิ์วิทยา อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 30 คน ดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกอบรม ตามแผนการจัด กิจกรรมการฝึกอบรม 20 แผน การสังเกตพฤติกรรมในการเรียนของนักเรียน พบว่า นักเรียนให้ความสนใจในกิจกรรมและมีความตั้งใจปฏิบัติกิจกรรมการเรียน และมีความสุขในการเรียน อาจเป็น เพราะหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นมีกิจกรรมที่หลากหลาย ทำให้นักเรียนต้องตื่นตัวในการเรียนอยู่ ตลอดเวลา และกิจกรรมฝึกอบรมเป็นกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและ วิทยากร ส่วนเนื้อหาสาระเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงมาสู่ตัวนักเรียน และสามารถนำความรู้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์กับตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อุन्न นามโต (2551, หน้า 125) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง การเจริญภาวนา สำหรับพุทธศาสนิกชน ผลการวิจัยพบว่า การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม กับพุทธศาสนิกชน จำนวน 3 คืน 4 วัน โดยการบรรยาย สาธิต และปฏิบัติจริง ตามแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม พบว่า พุทธศาสนิกชน

ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ ความเข้าใจในหลักของการเจริญภาวนาซึ่งเป็นหลักปฏิบัติของพุทธศาสนา มีความสนใจและตั้งใจในการปฏิบัติตามแผนการฝึกอบรมร่วมกันได้เป็นอย่างดี และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ รุ่งกานต์ แสงสุระ (2554, หน้า 130) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านกตัญญูกตเวที สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม พบว่า นักเรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี ในขณะที่รับฟังการบรรยายด้านความรู้จากคณะพระวิทยากร นักเรียนมีการศึกษาและแสวงหาความรู้จากเอกสารและสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ สนุกสนานและให้ความร่วมมือในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี

4. ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร พบว่า นักเรียนมีคะแนนการให้เหตุผลเชิงคุณธรรม จริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ หลังฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนมีพฤติกรรมด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ หลังการฝึกอบรมสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.37$, S.D. = 0.63) การปรับปรุงหลักสูตร โดยเวลาให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหา ซึ่งในแผนการจัดกิจกรรมฝึกอบรมที่ 3 เวลาที่มีคุณค่า ใช้เวลาเพิ่มขึ้นจาก 1 ชั่วโมง เป็น 1 ชั่วโมง 30 นาที จากการผลการประเมินหลักสูตรเป็นไปในทางที่ดีนั้น อาจเป็นเพราะการที่หลักสูตรมีเทคนิคและวิธีการฝึกอบรมที่หลากหลาย มีการสร้างบรรยากาศในการฝึกอบรมอย่างเป็นกันเอง มีการจัดกิจกรรมที่สร้างสร้างความคิด และตระหนักถึงความสำคัญของความมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ ตลอดจนจนถึงการใช้สื่ออบรมที่ที่น่าสนใจโดยเฉพาะกิจกรรมกลุ่มที่นักเรียนต้องมีการแข่งขันกัน นักเรียนมีความคิดต้องร่วมมือกันให้ได้ชัยชนะ มีเหตุผลในกระทำหรือไม่กระทำสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี และส่งผลอย่างไรต่อกลุ่ม ซึ่งทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบที่ดี และเกิดขึ้นโดยนักเรียนไม่รู้ตัว ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เข้าใจได้ง่ายขึ้น และมีความสุขกับการเรียน จึงทำให้นักเรียนผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมหวัง พรสี (2553, หน้า 145) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง อทินนาทาน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 ผลการประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนการประเมินพฤติกรรมทางกายด้านอทินนาทาน หลังการฝึกอบรมลดต่ำกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 และเจตคติต่อการใช้หลักสูตรฝึกอบรม ภาพรวมในระดับมาก ส่วนการปรับปรุงหลักสูตรพบว่าภายหลังการใช้หลักสูตรแล้ว มีการปรับเพิ่มเวลาในการทำกิจกรรมในหลักสูตร และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระสมาน ลีลาศ (2552, หน้า 115) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

การประเมินผลและการปรับปรุงหลักสูตร พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมความรับผิดชอบหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนการประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร พบว่า นักเรียนได้สะท้อนเห็นถึงพฤติกรรมการมีความรับผิดชอบที่ดีขึ้น และเจตคติต่อความรับผิดชอบของนักเรียน พบว่า อยู่ในระดับมาก ส่วนการปรับปรุงหลักสูตร ได้ปรับปรุงเวลาให้เหมาะสมกับแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

จากการการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

1. ควรศึกษารายละเอียดของหลักสูตรให้ชัดเจนก่อนที่จะนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพสูงสุดในการฝึกอบรม
2. ผู้ที่จะนำหลักสูตรไปใช้นอกจากใช้หลักสูตรแล้วควรศึกษาผลการปรับพฤติกรรมหลังฝึกอบรม และควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นักเรียนได้ซึมซับจนติดเป็นนิสัย
3. ในการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนหลังฝึกอบรม พฤติกรรมบางอย่างอาจต้องสร้างสถานการณ์ให้เกิดขึ้น เพื่อการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนได้อย่างครบถ้วน
4. ระยะเวลาในการฝึกอบรมควรกำหนดให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามอายุ และวัยของผู้เข้ารับการฝึกอบรม
5. วิทยากรที่จัดการฝึกอบรมควรให้การเป็นกันเองกับนักเรียน เพื่อความเข้าใจ เข้าถึง และง่ายต่อการฝึกอบรมเพื่อปรับพฤติกรรมเป็นอย่างมาก

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ กับนักเรียนระดับชั้นอื่นๆ
2. ควรมีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมในเนื้อหาด้านอื่นๆ